

AYIN KONUĞU

Eski Eser Kaçakçılığı Konusunda Yıllardır Araştırmalar Yapan Gazeteci
Özgen ACAR:

EKONOMİK ÖNLEMLER GETİRİLMEYEN ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞI DURDURULAMAZ

Nazmi KOZAK

Kültürel mirasımız yurtdışına kaçırılıyor. Önceleri padişah buyrukları ile verilen izinlerle götürülürken günümüzde eski eserlerin yurtdışına çıkarılması kaçakçılık yolu ile gerçekleşiyor. Olayın boyutları öyle geniş ki; önümüzdeki yıllarda ülkemiz müzelerinde bulunandan daha fazla Anadolu eseri yurtdışındaki müzelerde sergilenirse buna hiç şaşmamalıyız. Yıllardır yapılagelen eski eser kaçakçılığının boyutlarının bilinmesine karşılık, yetkililerimizin büyük çoğunluğunun konuya gösterdikleri ilgisizlikleri, onların kültürel mirasımıza ve tarihimize olan saygılarını ortaya koymaktadır.

Uzun yıllardır ülkemizden yapılan eski eser kaçakçılığı olaylarını araştıran ve elde ettiği sonuçları gazetelerde yayımlayan Özgen ACAR, dergimizin bu sayıdaki konuğu.

Yurtçinde ve dışında gerçekleştirdiği araştırmalarını Karun Hazinesi, Yüzyılın Definesi, Elmalı Definesi yazı başlıkları altında toplayarak yayımlayan gazeteci Özgen ACAR ile, yurdumuzdan yapılan eski eser kaçakçılığının boyutları, nedenleri ve çözüm yolları üzerine konuştuk

ABSTRACT

INTERVIEW: Özgen ACAR, journalist

"SMUGGLING OF ANCIENT WORKS CAN NOT BE PREVENTED WITHOUT TAKING THE ECONOMICAL MEASURES"

Journalist Özgen ACAR who has searched around the events of ancient works from Turkey to other Countries for long years and who published the results in Turkey and in other Countries obtained there from, is the guest in this issue of Anatolian Review. We discussed the sizes, reasons and the way of settlement of the smuggling ancient works where has been done from Turkey, with journalist Özgen ACAR who published his researches being realized both in and out of country, by collecting them under the headline, such as Korah's Treasure, Treasure on the Century, Treasure of Elmalı.

ANATOLIA: Sayın Acar, dergimiz okuyucularına kendinizi kısaca tanıtır mısınız?

ACAR: 1938 yılında Niğde'nin Bor İlçesi'nde doğdum. İlk, orta ve lise eğitimimi İzmir'de yaptım. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin maliye ve ekonomi bölümünden mezun oldum. 1960 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nde mesleğe başladım. Bugüne kadar Cumhuriyet Gazetesi, Reuter Ajansı, Milliyet Gazetesi ve tekrar Cumhuriyet Gazetesi'nde çalıştım. Mesleğin çeşitli dallarında görev yaptım; parlamento muhabirliğinden ekonomiye, diplomasiye kadar çeşitli araştırma konularına kadar. Şimdiye kadar çeşitli ödüller aldım. Bu ödüllerin hepsi inceleme dallarında oldu. Türkiye'nin kültürel ve tarihsel mirası ile ilgili araştırmalarıma 1963 yılında bir hobi olarak başladım. 1970 yılında ilk kez Türkiye'den eski eser yağmalanması olayı ile, kaçırılması olayı ile ilgilenmeye başladım. 1970 yılında incelemeye başladığım "Karun Hazinesi" olayını 16 yıl izledikten sonra 1986 yılında Milliyet Gazetesi'nde yayınladım. Ve bunun üzerine Türk Hükümeti benim yayınladığım bilgi ve belgelere dayanarak, bunları kanıt olarak kabul ederek Metropolitan Müzesi'ne dava açtı. Dava gayet olumlu bir biçimde gidiyor. Birkaç gün önce bir yabancı gazete, "Karun Hazinesi'nin Lidya Eserleri Türkiye Yolunda" gibi başlıklar atmaya başladı ki, şimdiye kadar böyle laf etmiyorlardı. Önemli bir gelişme bu. Ondan sonra, 1986 yılında bulduğum "Elmalı Definesi" olayını inceledim. İki yıllık bir çalışma yaptım. 1988 yılında Türkiye'de ve Amerika'da bunu yayınladım. Daha sonra çeşitli konularda Türkiye'deki kaçakçılığın çeşitli boyutlarını ve bunların arkasındaki kişileri, yine Cumhuriyet Gazetesi'nde "Antika Talanı" adı altında derledim ve zaman zaman ya-

bancı yayınlarda da bulunuyorum.

ANATOLIA: Sayın Acar Anadolu kaynaklı eski eser kaçakçılığı hakkında bilgi verir misiniz?

ACAR: Anadolu kaynaklı dediğimiz zaman, insan bir an olayı küçümsemiş oluyor. Çünkü Anadolu kaynaklı; Yunanistan kaynaklı, Suriye kaynaklı... imiş gibi oluyor. Halbuki Anadolu'nun diğerlerinden farklı bir tarafı var. Tarih boyunca ve günümüzde coğrafik konumu dolayısıyla Anadolu daima bir köprü olmuş. Türkiye'de, bilinen 36 uygarlık gelmiş geçmiş. Bu 36 uygarlığın yerleştiği en aşağı bilinen üçbin antik kent var, beşbin insan yerleşmesi görmüş mağara var; onbin kadar höyük var; onbinlerce tümülüs var.

Bu 36 uygarlık için, dolayısıyla şöyle bir şey söylemek lazım; mesela Batı'nın en çok bildiği uygarlıklardan olan Eski Yunan ve Roma Uygarlıkları için söylenecek söz var: İtalya'dan çok Türkiye'de Roma antik kenti var; Yunanistan'dan fazla Türkiye'de antik Yunan kenti var. Bunlara Hititleri, Frigleri, Lidyalı, Urartuları eklediğimiz zaman bir yığın başka ülkelerde olmayan uygarlıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında, tarih öncesinde insanların mağaradan çıkıp ilk toprağa yerleşmeye başladığı, toprağı ekmeğe başladığı Neolitik Dönemi insanının buluntuları yine bu toprakta yatmaktadır. Dolayısıyla kazmayı nereye vurduysan, yani toprağı sürmek amacıyla nereye vurduysan, inşaat yapmak için nereye vurduysan, yol geçirmek için nereye vurduysan her yerden bir eser çıkıyor. Bu eser, kısmen, eğer inşaat alanı içinde ise örtbas ediliyor. Orada bir tahribat söz konusu oluyor. Fakat bulunan bu eserler çoğunlukla yurtdışına kaçırılıyor. Bugün Türkiye'de 75 kadar yerli ve yabancı kazı yapılıyor; 75 yerli ve yabancı bilimsel kazı. Bu bilimsel kazılar iki hafta ile dört ay arasında değişen sürelerde devam ediyor.

ANATOLIA: İki haftada kazı yapılır mı?

ACAR: Evet iki hafta sürüyor. Sırf kazmış olmak için kazmak durumundalar. çünkü 2.5 milyon liralık bir kazıya iki hafta bile çoktur. Bazı arkeologlara verilen para sadece 2.5 milyon lira. Bunun yarısından fazlası SSK'ya gidiyor. Sırf eşelemiş olmak için eşeleniyor. Neyse... İki hafta ile dört ay arasında değişiyor demiştik. Halbuki iklim koşulları elverdiği sürece Türkiye'de bazı yerlerde 12 ay, bazı yerlerde 6 ay süren kaçak kazılar var. Bugün Türkiye'de hemen hemen her köyde iki defineci var. Yani 100 binin üzerinde insan Türkiye'de amatör yahut profesyonel olarak bu işle uğraşiyor. Define aramakla uğraşiyor. Yani define ararken altın, gümüş sikke de arıyor, yahut mezarlardaki ölü hediyelerini aramak peşinde. Fakat tabii, bu arada heykel buluyor, lahit buluyor, başka şeyler buluyor. Bu heykel parçalarını elbette satıyor. Dolayısıyla sadece ortaya çıkan define avcılığı değil; ki bu defineler tarihlenmek bakımından, kültürel ve tarihsel olayları tesbit etmek açısından çok önemlidir.

Buna mukabil bu eserlerin yanı sıra da pek çok bilinmeyen eser, yani Türkiye'deki arkeologlar ve müzelerce bilinmeyen eser, yurtdışına kaçırılıyor ki, bunlarla da Türkiye'nin, Türklerin değil, Anadolu'nun ve insanlığın tarihindeki önemli zincirler koparılmış oluyor.

ANATOLIA: Sayın Acar, Anadolu'dan yurtdışına şimdiye kadar kaçırılan eserler bir araya gelse kaç tane Anadolu Medeniyetler Müzesi yapar?

ACAR: Valla kaç tane Anadolu Uygarlıkları Müzesi yapacağını bilemiyorum; ama, mesela şunu söyleyebilirim: Bugün bu işin önemli başlarından olan iki kişinin - ikisi de Münih'te oturuyor-, ömürleri boyunca ellerinden geçen eski eserlerle, sikke, heykel, lahit, mimari parça gibi eserlerle, ikisi ile ayrı ayrı müze kurmak ve Ankara'daki Anadolu Uygarlıkları Müzesi kadar olmasa bile, ama Anadolu Uygarlıkları'nın tümünü yansıtmaya açısından, belki de ondan büyük ve güzel iki müze kurulabilirdi. En azından o iki kişinin elinden geçen eserlerle.

ANATOLIA: Efendim, eski eser kaçakçılığı daha çok hangi yolla yapılıyor? Örneğin havayolu, karayolu, deniz yolundan hangisi eski eser kaçakçılığında daha çok kullanılıyor?

ACAR: Valla bunun yolu yok. Bunun yolsuzluğu var! Şimdi düşünebiliyor musunuz dört tonluk bir eser uçakla bile kaçırılabilir. Dolayısıyla o anda zayıf nokta ne ise oradan kaçırılıyor. Zayıf noktada, tabii işin içine rüşvet giriyor. Dört tonluk bir lahiti tır kamyonu ile de kaçırabilirsiniz, fakat tır kamyonunun başına gelen gümrükçü buna göz yummayacağı, göz yumamayacağı için havaalanlarındaki başka bir yetkiliden yararlanılıyor. O yolla kaçırılıyor. Yahut deniz yoluyla, gelen yatlarla kaçırılıyor. yani bunun şu ya da bu yol diye bir şeyi yok. Aklınızın alamayacağı her yol ile kaçırılıyor. Hatta öyle ki, mesela yılbaşı veya bayramlarda yurtdışındaki akrabalara hediyeler, yahut bugün birtakım işadamlarına yurtdışına numuneler gönderiliyor posta ile. Diyelim çay bardağı, bilmem ne diye... Bu şekilde posta ile kaçakçılık yapılıyor. En son örneği İstanbul'da oldu iki ay önce...

ANATOLIA: Yazılarınızda gümrüklere gelen bir eserin gümrüklerin görevini yerine getiremediğinden dolayı yurtdışına rahatlıkla çıktığını yazıyorsunuz...

ACAR: Bütün sorun gümrüklerde bitmiyor. Gümrükler bu doğal gelişimin bir sonucu. Gümrüklere kadar getirmek lazım. İş, yani bir mal kaçırılmak üzere gümrüğe geldi mi, kaçır. Dolayısıyla gümrükler iki yönlü olarak kevgire döndü. Yani dışardan gelenlerin içeriye, içerden gelenlerin dışarıya kaçırılmasını bugüne kadar gördük. Tonlarca sigara kaçırılıyor, tır kamyonları ile birtakım şeyler geliyor. Bütün önemli sorun, gümrüğe kadar getirmemek. Gümrüğe geldikten sonra, şu veya bu şekilde havayolu ile, karayolu ile, denizyolu ile mutlaka kaçır.

İş, gümrüğe getirmemekte...

ANATOLIA: Türkiye'den kaçırılan bir mal, diyelim ki "Yüzyılın Definesi" Amerika'ya varıncaya değin hangi ülkelere uğruyor?

ACAR: Şöyle söyleyeyim: Ben tabii bunlara mal demeyeceğim de, eser diyeceğim. Tarihsel ve kültürel miras diyeceğim. Eski eser diyeceğim. Bunlar Türkiye'den çıktuktan sonra birinci merkez Münih, ikinci merkez Cenevre ve Zürih, üçüncü merkez Londra. Bunun dışında Amsterdam ve Frankfurt gibi yerler var. Buralara gittikten sonra Amerika'ya rahatlıkla giriyor.

ANATOLIA: Araştırmalarınız sırasında Anadolu'dan büyük miktarlarda yurtdışına eski eser kaçırıldığının farkına ilk kez ne zaman vardınız?

ACAR: Biliyorduk, Bergama Tapınağı gitti, Bodrum'daki Mozole gitti 19. yüzyılda. Çeşitli tapınaklar, yabancılara verilen kazı izinleri ile yurtdışına kaçırıldı. Onları biliyorduk. Fakat günümüzde bunların yapıldığını - samimi söylemek gerekirse - bir aydın olarak çok geç öğrendim, meraklı olmama rağmen. 1970 yılında bir İngiliz gazetecisi gelmişti. Bu konuda bir araştırma yapıyordu, ondan öğrendim.

ANATOLIA: Dünya genelinde büyük miktarlarda eski eser kaçakçılığı söz konusu. Bir oranlama yaparsanız, sizce bunun ne kadarı Anadolu kaynaklı eserlerden oluşuyor?

ACAR: Bunu yüzde yüz rakamlara dökmek güç...

ANATOLIA: Yaklaşık olarak...

ACAR: Şöyle bir rakam veriliyor. Dünyada sanat piyasasının yıllık cirosu; 1989 yılı için bu rakam, beş milyar dolardır. Bu beş milyar doların üç milyar doları modern resim, heykel veyahut Ortaçağ resmi gibi eserlere ayrılıyor. İki milyar doları eski eser. Bu iki milyarın da 500-600 milyon dolarının Türkiye kökenli olduğu; dünya piyasalarında tekabül eden bir yılda Türkiye'den kaçırılmış eserlerin 500-600 milyon dolar olduğu tahmin ediliyor.

ANATOLIA: Sayın Acar eski eser kaçakçılığı olaylarında müze ve ören yerlerinden kaçakçılığa da rastlanıyor. Bu kaçakçılık olaylarında buralardaki görevlilerin de rolü oluyor mu?

ACAR: Mutlaka görevlilerin kaçakçılıkta rolü var. Ama bu yüz olayda binde yarım dolayında. Daha çok ilgisizlik var görevlilerde; gümrüğünden emniyetine, müze görevlilerinden Kültür Bakanlığı'ndaki ilgililere kadar genelde bir ilgisizlik var. Bunun ilgisizliği hakkında ilginç bir

... Karun Hazinesi, Elmalı Definesi ve diğer eserler hakkında açılan davalarda Türkiye'yi temsil eden Amerikalı avukatların Türkiye adına bu davalara girdiklerine pişman olduklarına ben eminim. Tonla para kazanıyorlar. Bir "Karun Hazinesi" için Türkiye bir milyon dolar ödüyor avukatlara. Fakat avukatlar para kazandıkları halde pişmanlar, çünkü bir belge istiyorlar çok acele, mahkemeye sunacaklar. Ankara'daki beyefendiler, maaşlarını fakir halkın vergilerinden alan o beyefendiler bu belgeleri göndermekte çok ağır hareket ediyorlar, ilgisiz davranıyorlar.

suçlama, 1988 Ağustos ayında Antalya'da yapılmıştı. İçişleri Bakanı on vali ve emniyet müdürüyle bir toplantı yapmıştı. Valiler ve emniyet müdürleri "önce Kültür Bakanlığı malına sahip çıksın" diyerek Kültür Bakanlığını suçlamışlardı. Ama bu demek değildir ki Kültür Bakanlığında yahut Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünde yahut müzelerdeki herkesin rolü var. Hayır. İçlerinde gerçekten içleri kan ağlayanlar, müzeciler, arkeologlar var.

ANATOLIA: *Eski eser kaçakçılığının bu derece büyük çaplarda yapılmasının ardında yatan kolaylıklardan biri olarak, yabancı ülkelerin yasalarını gösterebilir miyiz? Yabancı ülkeler-Batılı ülkeler- eski eser kaçakçılığını teşvik mi ediyorlar?*

ACAR: Hayır. Amerika Devleti'nin, İngiliz Devleti'nin bizzat "bunu kaçırın" diye bir teşvik şeyi yok. Ancak yaptığı uygulamada ilginç şeyler var. Mesela Amerika'da bir şahıs herhangi bir eski eseri satın alıp müzeye hediye ettiğinde bunu vergisinden düşer. Ve aldığı fiyattan değil, cari fiyattan düşer. Dolayısıyla işadamlarının vergilerini daha az ödemelerini ve müzelerin daha çok zenginleşmelerini sağlar. Bu devletin bir teşvikidir. Bu, modern bir tablo için de geçerli, bir eski eser için de geçerlidir. Devletin teşviki bu noktada. Ama buna mukabil Türkiye'den kaçırılan eski eserlerin geri alınması konusunda Amerikan Hükümeti bir anlamda Türkiye'ye manevi destek vermiştir. Yani şöyle söylemek lazım; devlet teşvik etmiyor kaçakçılığı. Ama Amerika'daki iş dünyası, Amerika'daki sermaye, Amerika'daki talep, İngiltere'deki talep, Japonya'daki talep bu kaçakçılığı elbette teşvik ediyor.

ANATOLIA: *Sayın Acar eski eser kaçakçılığı olayında turizmin de rolü oluyor mu?*

ACAR: Şu var, adam turist olarak geliyor, ören yerlerini geziyor, müzeleri geziyor. Heyecanlanıyor, onlara "keşke bende de olsa" diye bir talep doğuyor. Ülkesine döndüğü zaman galerilerden bunları satın almaya başlıyor. Dolayısıyla bu kaçakçılığı teşvik eden bir faktör oluyor. Ama, yüzde yüz böyle oluyor da denemez. Buna mukabil, şöyle uygulamalar var: Ören yerlerini gezerken birtakım çocuk, kadın, erkek icabında turistlere ellerindeki heykel başları, birtakım sikkeler, küçük figronlar (figurine), lambalar sattıklarını da görüyoruz. Turizm, kaçakçılığı teşvik etmiyor, kaçakçılar turistleri tahrik ediyor demek daha doğru olur.

ANATOLIA: *Turizm amacıyla yurtdışına giden gruplar bb. vasıtasıyla kaçakçılığın yapıldığı oluyor mu?*

ACAR: Hayır.

ANATOLIA: *Esas işi eski eser kaçakçılığı olup, ancak turizm alanında faaliyette bulunan şirketler oluyor mu? Turizm şirketlerini paravan olarak kullananlar var mı?*

ACAR: Öyle demeyeyim; öyle paravan yapıyor diyemem. Ancak şöyle söyleyebilirim. Bugün Kuşadası'nda yahut Kapalıçarşı'da kuyumcular turistik eşya satan mağazalar var. Onlardan alışveriş yaparken, eğer yabancı müşterinin eğilimi müsait ise tezgah altından kendilerine eski eser gösterdikleri oluyor. Ama şu muhakkak ki onlara, turistlere gösterilen şeyler ufak tefek şeyler. Değeri korkunç büyük olan şeyler değil. Yani o

bakımdan onları pek fazla önemsemiyorum.

ANATOLIA: *Eski eser kaçakçılığında elde ettiği paralarla turizme girenler oluyor mu?*

ACAR: Var. Bak işte o doğru... Doğu Anadolu'da yahut İstanbul'da eski eser kaçakçılığında otel yapmış insanlar var. Bugün İstanbul'da, eski eser kaçakçılığı ile yapılmış üç tane turistik belgeli otel biliyorum. Bu oteller eski eser kaçakçılığında elde edilen paralarla satın alınmıştır. Bizzat kendileri yapmış degillerdir, ama satın alınanlar da vardır. Doğu Anadolu'daki otellerin çoğu son model, üç, dört, beş yıldızlı oteller, bir kısmı bu yolla yapılmıştır. Benzin istasyonları Orta Anadolu'da bu yolla yapılmıştır. Eskiden Orta Anadolu'da özellikle Afyon, Burdur civarlarındaki benzin istasyonları afyon kaçakçılığı ile yapıldı. Bugün eski eser kaçakçılığı ile yapılıyor. Bu demek oluyor ki bugün de devam ediyorlar, bilemiyorum.

ANATOLIA: *Türkiye'de eski eser kaçakçılığı olayları ile hangi tip insanlar uğraşılıyor?*

ACAR: Türkiye'de İslâmi inançlardan dolayı heykel put olarak kabul edilmiştir; resim yasak olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla, eğer bir köylü bir antik sikke buluyorsa, üzerindeki resime verdiği önemden değil, onun altın değerinden dolayı götürüp satıyordur. Buna mukabil bazı kimseler var Türkiye'de, şu ya da bu şekilde eğitimlerinde, mesela eski Yunanca öğrenmiş. Dışarıdan göçmen olarak gelmiş, Balkanlar'dan, Girit'ten gelmiş. Dolayısıyla Yunanca okuma alışkanlığı var. Tabii bu Yunanca okuma alışkanlığı içinde olan bu kimseler, sağdan soldan para bulup kendilerine ıvır zıvır veyahut başka birtakım kitabe getirdiklerinde, bunları okuyabildikleri için ve ayrıca eğitimlerini Yunan tarihi'nde yaptıklarından ve bu alanda Türklere göre üstün oldukları için bu işe başlamışlardır. Bazısı bu tip. Bir başka tip, daha ziyade kuyumculuk sanatında usta olan kişilerdir. Onlar da Mardinli esnaf, Mardinli esnafın tamamı demiyorum tabii, bir kısım Mardinli esnaf. Biraz evvel ne demiştik, bir köylü bir para bulduğu zaman üzerindeki resimden daha çok onun altın değeri için getiriyor diye. İstanbul'da Kapalıçarşı'da, İzmir'de, Ankara'da o kişi bulduğunu önce kuyumcuya götürür. Ve bu tip ustalar, son yıllarda bu kaliteli işi yapan bu kişiler, Türkiye'de daha ziyade gayrimüslim kişilerdir. Ve dolayısıyla Kapalıçarşı'da çoğunluğu bu tipte olan insanlardır. Tabii, üzüm üzüm baka baka karardığı için, yeni yeni Türkler yahut müslümanlar da bu alana girmişlerdir. Bu işin başlamasından doğrudan doğruya, mesela ilk önemli kişilerden İstanbul Kapalıçarşı'da başlatan bir Ermeni'dir. Bir Rum'dur bunları başlatan. Mesela bunların en kralı da Yorgo Zakos'tu. Hakkında ansiklopediler yazılacak bir insandır, sıradan bir kaçakçı değildi üstelik. Bugün Zakos'un yazdığı kitaplar vardır; Bizans ile ilgili ve bugün pek çok üniversitede bu kitaplara atıfta bulunulur. Yani öyle insanlardır bunlar.

ANATOLIA: *Son zamanlarda Türkiye'den yurtdışına giden kişilerin bu kaçakçılık olaylarında sivrildiklerini yazılarınızdan okuyoruz.*

ACAR: Şimdi şu var: Burada oturup her gün polis ile cebbelleşeceğine, yapmış olduğu üç kuruşluk, beş kuruşluk

sermayeyi Almanya'da, New York'ta, Londra'da açacağı galerilerle yönetmek yolunu seçiyorlar. Çünkü orada galerilerin sahibi olacak ve sanatseverlere, zenginlere, müze yöneticilerine hitap etmiş olacaktır. Ve toplumdaki, o ülkedeki statüleri birden yükseliyor. Türkiye'de kaldığı sürece kaçakçı damgası, oraya gittiği zaman galeri sahibi oluyor. Ve dolayısıyla birtakım kimseler Türkiye'den göç ederek, bugün Münih'te, Berlin'de, Paris'te, Londra'da ve hatta Kanada'da kendi galerilerini açmışlardır. Yaptıkları iş, buradaki kaynaklarından, buradaki tanıdıkları adamlarından gelen malı orada pazarlamak.

ANATOLIA: Sayın Acar, eski eser kaçakçılığının bu dercede yüksek miktarlarda yapılmasının ardında yatan nedenlerden biri olarak siyasal iktidarların İslâm öncesi uygarlıklara ve eserlerine karşı soğuk yaklaşımları sayılabilir mi?

ACAR: Tabii. İktidarların ilgisizliği, yahut bakanların ilgi ya da ilgisizliği değişiyor. Bir Mükerrerem Taşçıoğlu olmasaydı "Karun Hazinesi" konusunda dava açılmazdı. Bir Mesut Yılmaz, Kültür ve Turizm Bakanı arkasından Dışişleri Bakanı olmasaydı bu dışarıdaki davalar açılıp, sonuna kadar sürdürülemezdi. Ancak bu demek değildir ki iktidarlar bu konuya soğuk bakmıyor. Soğuk bakanlar var. "Yunan eseri Yunan'a, Roma eseri Roma'ya gitmelidir" diyen bakanlarımız dahi oldu. Bazı Cumhurbaşkanlarımız buna benzer laflar ettiler. Dolayısıyla bu bir kültür meselesi. Nitekim Batı'da son yıllarda Türkiye'nin açtığı bu kampanyalardan dolayı, davalardan dolayı "efendim Eski Yunan'ın, Roma'nın Türklerin geçmişi ile ne ilgisi var, Türkler taa Orta Asya'dan geldiler, bunların onla ilgisi var" diye birtakım Türkiye aleyhinde yayınlar başladı. Bu tip iktidarların vermiş olduğu cesaretin sonucu olsa gerek. Bu olayda başka bir taraf daha var tabii: İktidarlar sadece İslâm öncesine ilgisiz bakmıyor, İslâm eserlerine de aynı ilgisizlik var. Bugün Türkiye'nin dört bir tarafında devrinin en önemli kervansarayları, aslında o zamanın beş yıldızlı otelleri idi. Bugün o beş yıldızlı oteller bakımsızlıktan harap; ve resmen çobanların ateş yakmakla kalmayıp, umumi ihtiyaçlarını giderdikleri yerlere dönüşmüştür. Dolayısıyla bu, maalesef siyasal iktidarlarımızın kültürsüzlüğünün, ilgisizliğinin sonucudur. Bir başka şey, geçen gün gazetelerin birinde vardı. Doğu Anadolu'da çok güzel bir mezarlığın, bir İslâm mezarlığının tahribatı olayı ile karşı karşıya kalmış olduğumuzu gösteren bir durum. Fakat

insan dilemiyor ama içinden, bu insanların, bu halkın vergileri ile maaşlarını alan bu insanların, inşallah mezar taşları çalınır öldüklerinde. Başka hiçbir şey söyleyemiyorum. Çünkü bugün ölülerine saygı gösteremeyen insanlar, bırakın Eski Yunan'ı, Eski Roma'yı günümüzdeki kendi mezarlarına, sanat eserleri olan dönemin tarihini anlatan mezarlarına bile saygı göstermiyorlar. Bir mezarlığa bilmem kim şundan öldü, yazıyor şundan öldü, şundan öldü... Tarihleri yan yana koyduğumuz zaman bir bakıyorsunuz bir salgın hastalığın ortaya çıktığını görüyorsunuz, veyahut başka mezarlara gidiyorsunuz, şu gün öldü. Hepsi aynı gün ölmüş. Bakıyorsunuz o gün bir deprem olmuş, o deprem sonucu olmuş ölümleri. Bu mezar taşları size tarihi veriyor aynı zamanda. Basit bir olay değil. Kültürel ve tarihsel miras derken bunu kastediyorum. Onlar da bir mirastır, sadece bir Hitit eseri değil. Eyüp Sultan Camii'nin çinileri Paris'te müzayedede satılıyor. Yani bu topyekün bir ilgisizlik. Sadece İslâm öncesi eserlere değil. Ama bunun üzerine kalkıp çıkıp birtakım adamlar da "evet Yunan eseri Yunanistan'a, Roma eseri Roma'ya gitsin" gibi çok garip, saçma, utanç verici demeçler veriliyor ki, insanın akli bunları da almıyor.

ANATOLIA: Anadolu'daki eserleri Anadolu insanı oluşturmuştur. Türkler Anadolu'ya gelmeden önce burada insanlar yaşıyordu. Türkler gelince bu insanlar nereye gittiler. Elbette ki hiçbir yere gitmediler. Türklerle birlikte Anadolu Potası'da yeni bir Anadolu halkı oluşturdular. Uygarlıklar yaratan İslâm öncesi bu insanlar bizlerin atasıdır. Böyle olunca "Yunan eseri Yunan'a Roma eseri Roma'ya demek" saçmalamaktan başka bir şey olmuyor...

ACAR: "Ben Anadoluyum" diye bir oyun var. Anadoluyum dediğim zaman bu bir pota, bir madenci potası. Bugün Amerika'ya gittiğiniz zaman "Amerikalı" diyoruz. Halbuki kimisi İspanyol, kimisi Güney Amerikalı, kimisi Çinli, kimisi Japon, kimisi Yunanlı, kimisi Afrikalı... Hepsi o potada, Amerikan Potası'nda erimiş, Amerikalı olmuş. Dolayısıyla bu potada Homo Erectus denilene ayağa kalkmış ilk insanın halinden bugüne kadar sayısız değişik uygarlık, değişik insan yapısı geçmiş; insanların bu yapısından kalıtım birbirine geçerek. Kalıtım derken, biyolojik kalıtımı kastetmiyorum, elbette biyolojik kalıtım da var. Ama kültürel kalıtımı bugün izlediğimiz zaman, kültürünü, tarihini, olaylarını izlediğimiz zaman bugünkü Anadolu'daki birtakım folk danslarının taa eski günlere,

... Ben diyorum ki, iyi ki gitmiş bu Zeus Tapınağı, yahut Bodrum'daki mozole parçaları, yahut Atina'daki Electus Mermerleri iyi ki gitmiş, korunmuş. Ama o olaylar 19. yüzyılda olmuş. Biz bugün 20. yüzyıdayız. Artık 20. yüzyıl da bitti, 21. yüzyıla giriyoruz. Ve bugün 21. yüzyıla girerken Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yanılmıyorsam 63. madde olacak. Bunların korunması var bu maddede. Eski eserler Anayasa'nın güvencesi altına alınmış. Böyle kültürel, böyle bir düşünce yapısına kavuşmuş artık Türkiye bundan sonra gitmesine karşı çıkmak lazım...

bundan ikibin yıl önceki tarihlere kadar uzandığı tesbit edilebiliyor. Dolayısıyla kalkıp "hayır ben şuyum, ben buyum, ben saf kan buyum" diyecek o adamın Türkiye'de alnını karışlarım.

ANATOLIA: Efendim, metal dedektörler konusuna gelmek istiyorum. Metal dedektörler için Türkiye'de ne kadar para harcanıyor?

ACAR: Metal dedektörler için korkunç para ayrılıyor. Son günlerde gazetelerde bir yığın ilanlar çıkmaya başladı. Eskiden o ilanlar dahi çıkmazdı. Kültür Bakanlığı bu ilanlar kaşısında niye harekete geçmiyor hâlâ anlamış değilim. İçişleri Bakanlığı harekete niye geçmiyor hâlâ anlamış değilim. Köroğlu'nun bir lafı vardır: "Delikli tüfek icat oldu, mertlik bozuldu" diye. Metal dedektör bu alana girdi, tabiri amiyanesiyle, özür dileyerek söyleyeceğim; Anadolu tarihinin ırzına geçildi metal dedektörlerle...

ANATOLIA: Metal dedektörlerin kullanımı serbest mi?

ACAR: Metal dedektörler konusunda yasalarda bir boşluk var. Ama evinde bulundurabilirsin, kullanabilirsin, belli değil durumu. Hakimin takdir hakkına kalmış bir şey. Ama tescil edilmiş bir ören yerinde kullanırken yakalanırsanız, yahut üzerinizde üç sikke ile yakalanırsanız bir kanıt oluyor sadece.

ANATOLIA: Cezası ne kadardır?

ACAR: Dedektörlerden dolayı bir ceza yok. Ama yakalanmış olmaktan dolayı, kaçak kazı yapmaktan dolayı bir suç ve ceza var.

ANATOLIA: Sayın Acar, 1970'li yıllarda ülkemizde ilk kez eski eser kaçakçılığını önlemeyi amaçlayan 1710 Sayılı yasa çıktı. Yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte kaçakçılık olaylarında belli bir azalma oldu. Ancak daha sonra kaçakçılık olayları yine hızlandı. Yasa niçin başarılı olamadı eski eser kaçakçılığını önlemede?

ACAR: Çok iyi niyetle hazırlanmış bir yasa. Aslında güzel bir yasa. Fakat ilk yasa olduğu için ileriye görme, yahut birtakım tedbirleri almakta eksikleri, fazlaları var. En önemli kusuru bence, gerek onun gerekse ondan sonra çıkan bütün yasaların ekonomik önlemlerle, ekonomik desteklerle donatılmamasıdır. Çünkü ekonomik destekten yoksun olunca, istediğiniz kadar "yasak" deyin, "Yassah Hemşerim'den ileri gitmiyor. Bütün sorun, adam bir şey buluyor. Diyelim ki on liralık bir eser. Bunu müzeye getirdiği takdirde beş lira alıyor. Bu beş lirayı da üç-beş ayda veriyor müze. Buna mukabil bir kaçakçıya götürse, on liralık eseri yüz liraya satıyor. Yüz liraya satın alan adam Kapalıçarşı'ya bin liraya satıyor. Yurtdışında o bin liraya satılan eser bin dolara satılıyor. Bu, böyle kartopu gibi büyüyor. Çiğ gibi büyüyor. Dolayısıyla bunlar yok yasalarda. Müzeler maddi destekten yoksun. Sadece, biraz önce söyledim; üçbin tane antik kent, bilmem kaç tane tümülüs, höyük var. Türkiye'de yapılan topu topu 75 kazının da çoğunluğu iki hafta sürüyor. Arkeolog toprağı eşeliyor, kazmıyor. Eşelemiş olmak için eşeliyor. Tabii bu ekonomik önlemler de olmadığı için bu yasalar sadece teoride kalıyor.

ANATOLIA: Sayın Acar, eski eser kaçakçılığının önlenmesi konusunda ne gibi tedbirler getirilmelidir? Bu tedbirlerden olarak ören yerlerinden elde edilen gelirin

kazılara harcanması konusu ve özel koleksiyonculuğun teşviki konularında neler yapılmalıdır?

ACAR: Maalesef bizdeki uygulama dünyanın hiçbir yerinde yok. Şöyle, örneğin müzelerin gelirlerinin % 40'ı belediyelere verilir. Halbuki dünyanın her tarafında belediyeler müzeleri destekler, finanse eder. Bizdeki tam tersi, gelirin % 40'ını alıyor. Ören yerlerinin gelirlerinin % 40'ını özel idareler alıyor. Müzelerde satılan hediyeleşyaların gelirleri, döner sermaye yolu ile elde edilen gelirler sinema sektörünün teşvikinde kullanılıyor. Ben demiyorum; sinema ya da tiyatro teşvik edilmesin. Elbette teşvik edilsin. Ama bir başkasının cebinden almak suretiyle olmasın. Bunların yapılması gerekir. Bir de tabii kaçakçılığın önlenmesi noktasında, kaçakçı ile bulan köylü ve müze arasına biz başka bir insanı daha koyabiliriz: Özel koleksiyoncu. Özel koleksiyoncu müzeden daha fazla para verebilen bir insan demektir. Dolayısıyla kaçakçıya gidecek ve birtakım dürüst ve namuslu insanların hiç olmazsa özel koleksiyonculara götürüp onları satmaları, daha yüksek para ile satmaları ve anında parayı alarak satmaları imkânı yaratılır ve bu mal yurtdışına kaçmaz, Türkiye'deki özel koleksiyoncularda kalır. Bugün özel koleksiyoncular Türkiye'de maalesef yarı kaçakçı gözüyle görülür. Aslında yanlış bir inanç var bence.

ANATOLIA: Sanırım Amerika'daki özel müzelerin geçmişi özel koleksiyonculara dayanıyor...

ACAR: Bugün Amerika'da altıbin-kadar müze var. Bunların hepsi özel müze. İçinde patates müzesi, peynir müzesi gibi müzeler de var. Bunlar, adam meraklanmış bir tane eser almış, ertesi gün iki tane daha almış, daha sonra yirmi olmuş bu eser sayısı. Daha sonra ikiyüz olmuş, ikibin olmuş. Ve adam ölmesine yakın, yahut ölmesinden sonra, yahut kendisi hayatta iken bunları bir müzede bir araya getirmiş. Ve Amerikan toplumuna, insanlığa bu müzeleri kazandırmış. Dolayısıyla özel koleksiyoncular Amerika'da birtakım müzelerin kurulmasına yol açıyor. Aynı olay Türkiye'de de başladı. Mesela Sadberk Hanım Müzesi bunlardan biri. Şimdi Rahmi Koç bir koleksiyon yapıyor. Belki o da bir müze kuracak. Buna mukabil bizim zenginler de birtakım koleksiyonlar yapıyor ama, o bizim zenginlerin koleksiyonculuğu biraz abur cubur. "Aaa bunu da alayım, bunu da alayım..." yani aldıkları eserler arasında birbirine çeken bir şey yok. Yani bugün Mahmutpaşa'da bir dükkanın vitrininde her şeyi nasıl bulabiliyorsan, bizim koleksiyoncularda da öyle. Sırf antika müzayedelerine gidip boy gösterme amacıyla koleksiyonculuğa başlıyorlar. Aslında zamanla kendileri olmasa bile çocuklarının daha kaliteli, daha ihtisasa dayanan, daha samimi bir koleksiyonculuk yapacaklarını sanıyorum.

ANATOLIA: Sayın Acar, Türkiye'den önemli miktarlarda eski eser yurtdışına kaçırılıyor. Ancak burada gözden uzak tutulmaması gereken bir konu var: Bu; bizler bu topraklarda yaşayanlar, acaba bu eserlere başkalarının verdiği önemi veriyor muyuz? Örneğin Bergama'daki Zeus Sunağı olayı. Zeus Sunağı Bergama'da kalsaydı, bugün aynı derecede korunabilir miydi? Aynı Zeus Sunağı Bergama'da kalsaydı, birkaç evin altyapısında

kullanılmaktan öte bir yararı olur muydu?

ACAR: Yarardı (!). Sadece altyapısında değil, mermeri kireç ocağında eritip, bir de üstyapısında badana olarak kullanılırdı (!). Sadece altyapı olarak değil, kireç yapılarak kullanılabilirdi.

ANATOLIA: Böyle olunca Zeus Sunağı'nın Berlin'e götürülmesi olayı insanlığın ortak malı olan bir eski eserin kurtarılması anlamına gelmiyor mu?

ACAR: Bakın dediğiniz çok doğru. Ben diyorum ki, iyi ki gitmiş bu Zeus Sunağı. Yahut Bodrum'daki mozole parçaları, Yahut Atina'daki Eleusis Mermerleri iyi ki gitmiş, korunmuş. Ama o olaylar 19. yüzyılda olmuş. Biz 20. yüzyıdayız. Artık 20. yüzyıl da bitti, 21. yüzyıla giriyoruz. Ve bugün 21. yüzyıla girerken Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasası'nda yanılmıyorsam 63. madde olacak. Bunların korunması var bu maddede. Eski eserler anayasanın güvencesi altına alınmış. Böyle bir kültürel, böyle bir düşünce yapısına kavuştu artık Türkiye. Bundan sonra gitmesine karşı çıkmak lazım. Ama ben onların iyi ki gitmiş, iyi ki kurtarılmış, insanlık adına kalmış diyebiliyorum rahatlıkla.

ANATOLIA: Eski eserlerin korunmasına ilişkin devlet düzeyinde belli bir bilinçlenme söz konusu. Acaba bu konudaki bilinçlenmenin siyasal iktidarlarda da olduğunu söyleyebilir miyiz? Anayasa'nın 63. maddesi kültür varlıklarının korunmasını emrediyor, ama iktidarlar buna uyuyor mu?

ACAR: Hayır... Bugün bazı olayları somut olarak verebilirim. Amerika'da davalar açıldı. "Karun Hazinesi", "Elmalı Definesi" ve diğer eserler hakkında davalar açıldı. Orada Türkiye'yi mahkemelerde temsil eden Amerikalı avukatların Türkiye adına bu davalara girdiklerine pişman olduklarına ben eminim. Tonla para kazanıyorlar. Bir "Karun Hazinesi" için Türkiye bir milyon dolar ödüyor avukatlara. Fakat para kazandıkları halde pişmanlar; çünkü bir belge istiyorlar çok acele, mahkemeye sunacaklar. Ankara'daki beyefendiler, maaşlarını devletin fakir halkın vergilerinden alan o "beyefendiler" bu belgeleri göndermekte çok ağır hareket ediyorlar, ilgisiz hareket ediyorlar. Artık burada bürokrasi olmaması lazım. Anında yapılması gerekir. Zamana zaman düşündüğüm oluyor. Uykum kaçtığı günler oluyor. Gerek Amerika'da iken bu olaylara tanıktım, gerek burada. "Acaba bu Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde köprü başına gelmiş kimselerin bu davaların kaybindan maddi çıkarları mı var? Zaman

zaman bunu düşündüğüm oldu. İnşallah yanılıyorumdur. **ANATOLIA:** Sayın Acar, yaptığınız araştırmalar sonucunda, gazetelerde yayınlanan yazılarınız sonucunda bu alanda belli bir bilinçlenmeden ve eski eser kaçakçılığının önlenmesi konusunda bir ilerlemeden söz edilebilir mi?

ACAR: Dışarıda dava açılacağına inanç geldi bir kere. Bunu unutmayın; Türkiye Cumhuriyeti'nin yurtdışında açtığı ilk davadır. Ve kolay bir dava değil. Ucuz bir şey değil. Sadece avukatlara verilen para bir milyon dolar. Bir milyon dolar, bugün yaklaşık dört milyar liradır. Güzel para. Bu, sadece bir dava için. Öteki davaları da düşünün...

ANATOLIA: Sanırım Türkiye'de kazılara ayrılan para 1.5 milyar lira..

ACAR: Evet. 1990 yılındaki kazılar için ayrılan para 1.5 milyar lira idi. Bunun % 55'i çalışanların SSK ve vergi giderlerine gidiyor. Çok cüzi bir kısmı kazılara gidiyor. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti bunu öğrendi; dışarıda dava açılacağına öğrendi. Bu, tipik bir örnek. Sadece benim çalışmalarım olmasaydı bu unutulup gidecekti. Kim bilir daha Türkiye'nin dışarıdaki hakkı aranması gereken ne gibi konuları var. Kimse bunu araştırmıyor. Dolayısıyla ben, hiç olmazsa dışarıda dava açılacağına öğretim. Bu önemli bir nokta. İkinci önemli nokta birtakım kimseler sadece Türkiye ile ilgili değil, öteki ülkeler bu konuda ne yapıyormuşu araştırmayı öğrendiler. Üçüncüsü, birtakım müzeler, yahut arkeologlar eskiden "ya eserler kaçırılıyor" gibi hiçbir somut bir şey söylemezlerdi. Sadece "kaçırıyorlar" lafları ederlerdi. "Hocam bir tane örnek göster" yahut müze müdürüne "müdür bey göster bir örnek" dediğimiz zaman dudak bükülerdi. Şimdi en azından bana, devletin yetkililerine "şöyle bir eser kaçırılmıştır" diye ihbarlar yapılıyor. Yani devletin yetkililerince harekete geçirilmesi bakımından bunlar öğrenildi. Ama bu, hâlâ 'devede kulak' yine de az...

ANATOLIA: Sayın Acar araştırmalarınıza Türkiye Devleti'nin yaklaşımı ne oldu? Araştırmalarınıza devletin katkısı oldu mu?

ACAR: Valla, eski Kültür ve Turizm Bakanı Taşcıoğlu'nu ve Mesut Yılmaz'ı övgüyle anmak durumundayım. Büyük destek gördüm. Yazdığım yazıların, kâğıt üzerinde kalmayıp, devlet adına, devlete yakışır şekilde harekete geçmelerinden dolayı müteşekkürüm. Buna mukabil, bir de şu var: İçişleri Bakanı Mustafa Kalemli

...yasaların en önemli kusuru bence ekonomik önlemlerle, ekonomik desteklerle donatılmamasıdır. Çünkü ekonomik destekten yoksun olunca, istediğiniz kadar "yasak" deyin, "Yassah hemşerim"den öteye gitmiyor. Adam bir şey buluyor, diyelim ki on liralık bir eser. Müzeye getirdiği takdirde beş lira alıyor. Bu beş lirayı da üç-beş ayda veriyor müze.. Bir kaçakçıya götürse, on liralık bir eseri yüz liraya satıyor. Yüz liraya alan Kapalıçarşı'ya bin liraya satıyor. Yurtdışında o bin liraya satılan eser bin dolara satılıyor. Bu, böyle kartopu gibi büyüyor. Dolayısıyla bunlar yok yasalarda...

kalktı Antalya'da bu bölgenin on valisini toplayıp bu konuda önlem alınmasını istedi. Valileri bu konuda harekete geçirdi. Bu da güzel bir olay. Buna mukabil ayın işleri Bakanlığı benim **Elmalı Definesi**'ndeki yazılarımdan dolayı birtakım belgeleri açıkladım diye, devletin gizli kalması gereken birtakım belgelerini açıkladım diye hakkımda soruşturma açtı. Ondan sonra, benim bütün belgelerimi TRT benden izinsiz bir dizi yaptı. Ne bir telif hakkı ödedi, ne de bir isimden bahsetti. Şimdi kendilerini mahkemeye verdim. Dava sürüyor. Bir olay bu. Ben bunlarla uğraşırken bir de Amerika'da başka bir taraf var. Amerika'daki galeriler bir yıl içinde bir-iki kez sergi düzenlerler. Müşterilerini davet edip gösterirler. Son zamanlarda artık beni galerilerinin kapılarından içeri sokmaz, yahut almışlarsa tesadüfen, yaka paça dışarı attıkları günler oldu. Benimle ilgili üç-dört yerde yazı çıktı bunların dergilerinde: Türk Hükümeti'nin ajanı diye hakkımda yazılar çıktı. Neticede ne İsa'ya ne Musa'ya yaranmışcasına sürdürüyoruz.

ANATOLIA: Sayın Acar, uzun yıllardır bir dedektif gibi eski eser kaçakçılığı olaylarını araştırıyorsunuz. Yazılarınızdan öğrendiğimize göre eski eser kaçakçılığı ile uğraşan kişiler filmlerden tanıdığınız Amerikan mafya babalarını aratmayacak kişiler...

ACAR: Doğru...

ANATOLIA: Sizi araştırmalarınızdan dolayı tehdit etmiyorlar mı?

ACAR: Tehdit direkt olarak onlardan gelmedi. Onlardan bir tanesi şöyle bir laf etti Amerika'da bir yakınıma, bir Amerikalı meslektaşım: "İnşallah Özgen'i Türkiye'de temizlerler" diye. Sağda solda birtakım şeyler duyuyorum. Bunun dışında telefon geliyordu New York'taki evime; "Türkiye'ye dönme, temizleyeceğiz, bilmem ne yapacağız" diye. Bu arada İstanbul'daki eski eser kaçakçısı mafya bir toplantı yapmış ve "Özgen Acar'dan nasıl kurtulunur" bunun yöntemlerini tartışmışlar. Kimisi temizleyelim demiş, kimisi yaralayalım, kimisi saf dışı edelim, kimisi bilmem ne yapalım, kimisi satın alalım, çeşitli şeyler... Bugüne kadar -nazar değmesin- uygulamada herhangi bir şeyle karşılaşmadık. İnşallah karşılaşmayız da bu davamızı sonuna kadar sürdürürüz.

ANATOLIA: İnşallah çalışmalarınızı bundan sonra da sürdürür ve sonuçlandırabilirsiniz.

ACAR: Hep birlikte sonucu alalım.

ANATOLIA: Sayın Özgen Acar, bize bu söyleşiyi yapma fırsatını verdiğiniz için çok teşekkür ederim.

ACAR: Ben teşekkür ederim.

(Bu söyleşi 5 Nisan 1991 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir).